Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnalle

Kiitän valiokuntaa mahdollisuudesta antaa kirjallinen lausunto liittyen valtioneuvoston koulutuspoliittiseen selontekoon ja selontekoon kestävän kehityksen globaaliin toimintaohjelmaan Agenda2030:een

Saamani lausuntopyynnön mukaan valiokuntaa kiinnostaa erityisesti näkökulmani siihen*, minkälaisia osaamisia ja oppijuutta kestävän kehityksen tavoitteiden toteutuminen edellyttää ja miten suomalainen koulutusjärjestelmä voi tukea näiden syntyä ja ylläpitämistä läpi elämän?*

Keskityn tässä tarkastelemaan kysymystä lähinnä lasten ja nuorten näkökulmasta ja jätän aikuisoppijat sivuun. Tämä johtuu asiantuntijuuteni rajautumisesta lähinnä perus- ja toisen asteen koulutukseen.

Lähtökohtaisesti kestävään kehitykseen liittyvät teemat ovat pedagogisesti antoisia. Niiden kohdalla toteutuu kaksi keskeistä vaikuttavan ja tuloksellisen oppimisen edellytystä eli oppilaiden ja opiskelijoiden *kiinnostus ja sisäinen motivaatio*. Useimmat lapset ovat jo valmiiksi kiinnostuneita havainnoimaan ympäristöään sekä ymmärtävät jo melko varhaisessa vaiheessa ympäristön ilmiöiden vaikuttavan heidän hyvinvointiinsa ja tulevaisuuteensa. Viimeaikainen nuorten lisääntynyt aktiivisuus ilmastokysymyksissä osoittaa sen, että kiinnostus ympäristöasioista tuottaa myös lapsia ja nuoria yhdistävää yhteiskunnallista toimintaa ja osallisuutta demokraattiseen päätöksentekoon. Nuoret haluavat oppia voidakseen vaikuttaa syvällisesti heidän tulevaisuuttaan muovaaviin päätöksiin. Näin vahvistuvat myös demokratian kansalaisen ydintaidot.

Toiminnallisuus ja tunteet ovat keskeinen osa vaikutuksiltaan pysyvää oppimista. Teorioiden muuttuminen toiminnaksi ja toiminnan kautta herätetyt tunnereaktiot luovat vahvimpia muistijälkiä, jotka vaikuttavat ajatteluun ja toimintaan pysyvästi. Siksi on tärkeää, että opetus järjestetään tavalla, jossa oppilaat ja opiskelijat ovat itse toimijoita eivätkä ole vain opettajiensa tai muiden henkilöiden toiminnan kohteita. Elinympäristömme tarjoaa jo sellaisenaan runsaasti mahdollisuuksia lasten ja nuorten vastuulliselle ja heidän itsensä organisoimalle toiminnalle. Kierrätys on tästä hyvä esimerkki, samoin ihmisen toiminnan vaikutusten havainnointi luontoon. On kuitenkin tärkeää suunnitella tällaiset pedagogiset toiminnot huolella, jotta myös tiedolliset oppimisen tavoitteet toteutuvat. Toiminta ei saa jäädä pelkäksi puuhasteluksi, vaan päämääränä on kestävä ymmärrys ja pysyvä vaikutus oppilaiden käyttäytymiseen. Myönteisiä tunnereaktioita syntyy muun muassa silloin, kun oppija näkee toimintansa parantavan elinympäristöä ja auttavan esimerkiksi eläimiä. Myöskään kielteisiä tunnereaktioita ei tarvitse välttää, mutta erityisesti pienten lasten kanssa on varottava liiallisten pelkojen tai ahdistus-reaktioiden syntymistä.

Toiminnallisuus tarkoittaa myös *konkreettisten* esimerkkien ja oppijoiden arkielämään kiinteästi liittyvien ilmiöiden käyttöä opetuksessa. Parhaiten tämä toimii, kun lapset itse oivaltavat ja saavat yhdessä päättää perehdyttävistä ja tutkittavista ilmiöistä. Ympäristön tutkiminen antaa opetukselle erinomaisia mahdollisuuksia edistää myös yhteistyötaitoja ja vahvistaa näin yhteisöllisyyden kokemuksia. Opetuksessa on tärkeää myös huomioida oppijoiden yksilölliset kiinnostukset ja taidot, jotka voivat vaihdella esimerkiksi teoreettisesta kiinnostuksesta ympäristöön liittyviin kysymyksiin vahvaan haluun toimia ympäristön hyväksi. Ryhmissä lapset ja nuoret voivat myös opettaa toinen toisiaan.

Kestävää elämäntapaa tukevien asenteiden muodostuminen edellyttää, että oppija *näkee ja ymmärtää* ihmisen vaihtoehtoisten toimien *vaikutuksia elinympäristöömme*. Aina tämä ei ole helppoa, jos ajatellaan esimerkiksi ilmastokysymyksiä. Tällöin ihmisten toimien vaikutus ilmenee lapsen näkökulmasta vasta äärimmäisen pitkällä aikavälillä. Opetus jää helposti abstraktioiden tasolle, joiden liittymäkohtia omaan elämään varsinkaan pienillä oppilailla ei ole vielä edellytyksiä ymmärtää. Toisaalta erityisesti luontoon liittyvät teemat tarjoavat runsaasti mahdollisuuksia luonnontieteille ominaiseen havainnoivaan, tutkivaan ja kokeelliseen opetukseen. Mittaaminen ja vaikutusten osoittaminen herättävät yleensä oppilaissa kiinnostusta ja omatoimisuutta.

Kestävän ja sitä uhkaavan kehityksen prosessien syvällinen ymmärtäminen edellyttää kouluopetuksessa vahvaa *oppiaineiden ja opettajien yhteistyötä*. Tämä korostaa koulujen yhteisöllisyyden ja johtamisen vahvistamista. Kestävä kehitys fokusoituu koulussa ennen kaikkea luonnolle ominaisten kehitysprosessien tarkasteluun mikrotason ilmiöistä (mm. kemia) makrotasolle (mm. maantiede) sekä eri eliölajien käyttäytyminen tarkkailuun (mm. biologia). Toisaalta ihmisen toiminta suhteessa luontoon edellyttää tullakseen ymmärretyksi perehtymistä yhteiskunnan toimintaan (mm. historia, yhteiskuntatieto, talous) ja ihmisen käyttäytymistä sääteleviin tekijöihin (mm. psykologia, eettinen kasvatus). Lisäksi kielen, kommunikaation ja kulttuurin (äidinkieli, vieraat kielet, taide) merkitys on keskeinen pyrittäessä ymmärtämään keinoja vaikuttaa ja luoda välineitä kestävän kehityksen hyväksi. Nykyrakenteilla koulumme ei ole toiminnallisesti eikä sisällöllisesti optimaalinen tällaiseen kokonaisvaltaiseen lähestymistapaan. Tarvitaan uudistuksia yhtä lailla opettajien koulutuksessa, opetuksen organisoinnissa kuin opetussuunnitelmissakin.

Kestävän kehityksen teemat ja pedagogiset *tavoitteet ovat globaalisti yhtäläisiä*. Myös lasten ja nuorten huoli kestävästä tulevaisuudesta on maailmanlaajuisesti yhteinen ja sisältää myös yhdessä jaettuja vahvoja tunnelatauksia. Näin ollen nämä teemat tarjoavat eriomaisia mahdollisuuksia oppilaitosten *yhteistyölle ja verkostomaiselle oppimiselle*, jossa oppilasryhmät muun muassa ruokkivat toinen toistensa oppimista. Kansainvälisyys rakentuu luontaiseksi osaksi kestävän kehityksen teemojen oppimista edellyttäen, että sille luodaan pysyvät rakenteet ja resurssit. Verkottuminen saa konkreettisia yhteistyön muotoja esimerkiksi oppilasvaihdon ja vierailujen muodossa. Nämä teemat tarjoavat hedelmällisiä mahdollisuuksia myös digitalisaation tehokkaalle hyödyntämiselle.

Yksi kiinnostava tutkimuksissakin esiin noussut näkökulma kestävän kehityksen opetuksen vaikutuksista on oppilaiden innostus hyödyntää oppimaansa kodin toiminnassa. Esimerkiksi kierrätys saa usein pontta siitä, että lapset opastavat vanhempiaan koulussa omaksumansa tiedon vaikuttamina. Lapselle mahdollisuus opettaa vanhempiaan on motivoivaa ja parhaimmillaan vahvistaa kodin yhteisöllisyyttä ja yhteistä arvomaailmaa.

Jouni Välijärvi
Professori, emeritus
Jyväskylän yliopisto